

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332:330.341.1

DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.68-15>

Копитко В.І.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки підприємства та корпоративного управління
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

Копитко О.В.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри маркетингу
*Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

Kopytko Vasyl

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Enterprise Economics and Corporat Governance
State University of Intellectual Technologies and Communications

Kopytko Olha

Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Marketing
*Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies*

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ПРОДОВОЛЬСТВА В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Копитко В.І., Копитко О.В. Розвиток регіональних ринків продовольства в умовах інноваційної економіки. У статті відзначено, що інноваційний розвиток продовольчого ринку на рівні регіонів здійснюється адекватно соціально-економічному розвитку економіки та покликаний задовольнити потреби населення в продуктах харчування з різним рівнем доходів, підвищити якість життя та забезпечити продовольчу безпеку країни. Забезпечення інноваційного розвитку регіонального продовольчого ринку має здійснюватися за активної участі у цьому процесі держави. Перехід до цифрової економіки сприяє реалізації синергетичного ефекту основних факторів виробництва та інтелектуального капіталу. Удосконалення ефективності функціонування логістичних ланцюгів на мезорівні забезпечать обслуговуючі кооперативи. На базі закладів вищої освіти слід формувати дорадчі служби, залучаючи при цьому заклади передвищої освіти з урахуванням регіональних особливостей. Це дасть сприятиме створенню маркетингових центрів, розвитку мережі рекламних агенцій, транспортної інфраструктури, універсальних і спеціалізованих ярмарків, виставок, удосконаленню системи розподілу, використанню інноваційних технологій, Інтернет-технологій, розвитку електронної торгівлі. Забезпечення стабільного розвитку продовольчого ринку та продовольчої безпеки має здійснюватися наданням податкових пільг, субсидій виробникам продовольства, компенсаційних платежів, стимулювання експорту та ін.

Ключові слова: регіональний продовольчий ринок, інноваційні технології, логістичні ланцюги, обслуговуючі кооперативи, продовольча безпека територіальні громади, маркетингові центри, дорадчі служби, державне регулювання.

Kopytko Vasyl, Kopytko Olha. Development of regional food markets in an innovative economy. The article notes that the innovative development of the food market at the regional level is adequate, socio-economic development of the economy and is designed to meet the needs of the population in food with different income levels, improve quality of life and ensure food security. Ensuring the innovative development of the regional food market should be carried out with the active participation of the state in this process. The transition to a "digital economy" contributes to the realization of the synergistic effect of the main factors of production and intellectual capital. Improving the efficiency of logistics chains at the meso level, as well as mechanisms and tools for their development in regional food markets should be based on world best practices and should be laid down methods of analysis that optimize flow processes and assess the effectiveness of decisions. Service cooperatives will expand

the number of suppliers of agricultural products and food, buyers of logistics services, as well as the ability to quickly choose them transforms supply chains in the supply network. Advisory services should be formed on the basis of higher education institutions, involving higher education institutions taking into account regional peculiarities. This will enable the creation of marketing centers for research of certain consumer sectors, development of a network of advertising agencies, transport infrastructure, permanent universal and specialized fairs, exhibitions, improvement of statistical system, use of innovative technologies, Internet technologies, e-commerce development, leasing funds, advisory funds, centers, support for insurance companies, etc. The mechanism of regional food market management includes the following elements: creating a favorable climate for entrepreneurs, organizational, methodological and financial support of the state, promotion of goods on regional and international markets, training of qualified personnel, innovation and other modern forms of trade. Ensuring the stable development of the food market and food security should be carried out by providing tax benefits, subsidies to food producers, compensation payments, stimulating the export of agricultural products, monitoring the rational use of land resources, etc. To ensure the effectiveness of the food market, a state innovation policy should be developed to ensure the functioning of regional food markets.

Key words: regional food market, innovative technologies, logistics chains, service cooperatives, food security territorial communities, marketing centers, advisory services, government regulation.

Постановка проблеми. Розвиток регіональних АПК у сучасних умовах обмеженості ресурсів та зростання потреб населення в продуктах харчування є ключовим чинником, що впливає на соціально-економічний розвиток регіону та здоров'я населення. Характерною рисою сталого розвитку індустріальних країн є перехід до інноваційної економіки, орієнтованої на застосування інновацій в АПК, що позитивно впливає на регіональні ринки продовольства з метою забезпечення продовольчої безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження функціонування розвитку регіональних ринків продовольства в контексті інноваційного розвитку АПК досліджували такі українські вчені: Ю.О. Бакун, А.О. Гаєва, Р.Я. Корінець, Т.К. Кваша, Ю.О. Лупенко, О.В. Ляшенко, М.Й. Малік, О.В. Нікішина, О.М. Одінецов, В.А. Омеляненко, Т.В. Писаренко, В.І. Прокопенко, П.М. Сокол, С.Ю. Хамініч, О.Г. Шпикуляк та ін.

Однак сьогодні недостатньо досліджено проблему функціонування регіональних ринків продовольства в умовах інноваційної економіки яка вимагає подальших досліджень і є актуальною.

Формулювання завдання дослідження. Інноваційний розвиток продовольчого ринку на рівні регіонів покликаний задовольнити потреби населення в продуктах харчування та забезпечити продовольчу безпеку країни. Забезпечення інноваційного розвитку регіонального продовольчого ринку має здійснюватися за активної участі у цьому процесі держави у використанні інноваційних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з пріоритетних стратегічних цілей регіональних продовольчих ринків є досягнення та підтримка продовольчої безпеки, яка визначається як здатність держави, гарантована відповідним ресурсним потенціалом регіонів стабільно задовольняти потреби населення у продуктах харчування та належного асортименту та якості. Вплив на регіональні ринки продовольства здійснюють суб'єкти господарювання агропромислової сфери. Аналізуючи вплив чинників інноваційної активності підприємств агропромислового комплексу на стійкість їх економічного розвитку, автор теоретично обґрунтовує методологічні основи інноваційної активності підприємств АПК як ступеня інтенсивності їхніх дій щодо створення та освоєння (практичної реалізації) нововведень в умовах швид-

козмічних зовнішніх умов і жорсткої ринкової конкуренції [1, с. 84].

Інноваційний розвиток підприємств АПК впливає на їхню конкурентоспроможність і функціонування регіональних продовольчих ринків, які є досить складною структурою, що під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників вивчення слід спрямовувати на пошук оптимальних стратегій розвитку у системі забезпечення продовольчої безпеки і вдосконалити сукупність економічних відносин між учасниками відтворювального процесу забезпечення потреби населення у продуктах харчування.

Конкурентоспроможність аграрної економіки країни і регіонів може бути забезпечена на основі формування інноваційно-інвестиційних агропромислових кластерів, успішне функціонування яких сприяє поєднанню потенціалу сільськогосподарських, переробних і обслуговуючих підприємств як ключових сегментів кластерної структури, створенню інноваційного характеру спільної діяльності учасників, взаємодії з регіональними органами влади, створенню умов для реалізації конкурентоспроможності підприємств [2, с. 14].

Розвиток регіонального продовольчого ринку значною мірою залежить від стану та перспектив розвитку ресурсного потенціалу регіонів, що забезпечує формування інноваційно-інвестиційних агропромислових кластерів і забезпечить спільну діяльність учасників в ОТГ. Ресурсний потенціал України свідчить про наявність достатнього обсягу ресурсів, що формують основу регіональних продовольчих ринків: продукції сільського господарства, переробної промисловості, імпорту продуктів харчування та ін. В Україні та її регіонах різні види аграрної продукції та продовольства мають особливості в логістиці постачання.

Так, реалізація плодоовочевої продукції на 80% йде саме через ринки, на супермаркети припадає не більше 20%, і там велику частку завжди становив імпорт, адже у мереж досить високі вимоги до стандартів пакування, безпеки, обсягів та якості, і не кожен дрібний фермер може їм відповідати [3]. На тлі посилення карантинних заходів в Україні працюють лише окремі оптові ринки, такі як «Шувар» у Львові і «Столичний» у Києві, у Великих Копанях – найважливіший канал збуту плодоовочевої продукції для дрібних і середніх фермерів південних регіонів країни. Основними напрямками технічного процесу молочної промисловості є комплексна

механізація виробничих процесів є впровадження безперервно-поточних методів виробництва, застосування високовиробничого обладнання, яке дає змогу збільшити вихід продукції, та поліпшення її якості (безперервно діючих стерилізаторів, апаратів із програмним управлінням, розфасувально-пакувальних та розливних ліній), прогресивних засобів і засобів транспортування та збереження готової продукції, а також створення та широке застосування нових видів пакунку, збільшення випуску продукції в малій розфасовці [4, с. 4].

Важливим джерелом ресурсного потенціалу продовольчого ринку плодовоовочевого ринку та молока і частково м'яса є фермерські господарства та господарства населення, за рахунок виробництва яких задовольняється значна частина потреб населення у продовольстві. У них виробляється значна частка картоплі, овочів, баштанних, фруктів, молока та молочних продуктів. Тому необхідно активізувати діяльності споживчих кооперативів в ОТГ для забезпечення логістики із цими товаровиробниками та оптово-роздрібними ринками продовольства. Прийнятою новою редакцією Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» врегульовано ключові питання щодо створення та діяльності сільськогосподарських кооперативів в Україні в єдиному законодавчому акті [13]. Із метою регулювання розвитку продовольчого ринку та якості імпортованого продовольства доцільно посилити контроль увезення товарів на ці ринки, кооперативи повинні розробити ефективну систему заходів із боку держави щодо підтримки вітчизняного товаровиробника та забезпечення продовольчої безпеки. Реалізація перерахованих вище напрямів дає змогу ефективніше використовувати ресурсний потенціал продовольчого ринку.

Під час поширення коронавірусу Європа стимулює малих виробників, щоб вони забезпечували продовольчу безпеку у своїх містах та регіонах. Держпродспоживслужба мала розробити відповідний регламент функціонування ринків і разом із МВС організувати їхню роботу. Той факт, що зараз відкрили понад 800 ринків – це однозначно дасть позитивний ефект, поживить внутрішню торгівлю та підтримає фермерів [5]. Роздрібна торгівля як важливий складник ринку продовольчих товарів робить значний внесок у його розвиток, оскільки є заключною фазою товароруку, що характеризує рівень споживання населення. Однак тут слід законодавчо врегулювати питання обліку, обов'язкове впровадження ЕККА, сертифікацію продукції і т. д. На 2022 р. застосування РРО/ПРРО залежить від системи оподаткування, виду діяльності та місця її здійснення (за винятком розташованих на її території магазинів, кіосків, палаток, павільйонів, приміщень контейнерного типу), її ФОП-загальносистемнику дозволено проводити без РРО/ПРРО.

Українські виробники м'яса птиці, ВРХ, свиней, а також курячих яєць [6] активно освоюють зовнішні ринки збуту і розширюють географію постачання. За даними УВТА, продукти тваринного походження займають 8,3% в українському експорті. На світових майданчиках українські продукти тваринного походження реалізують 280 експортерів. У 2020 р. експорт продуктів тваринного походження був налагоджений у 134 країни. Основними імпортерами є Саудівська Аравія, ЄС, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Китай і Узбекистан.

Досвід зарубіжних країн із розвинутою ринковою економікою показує, що застосування інновацій у діяльності суб'єктів господарювання є тією рушійною силою, яка здатна підвищити конкурентоспроможність та забезпечити сталий розвиток усього господарського життя. Досліджуючи специфіку діяльності виробників сільськогосподарської продукції, можна зробити висновок, що основними перешкодами функціонування ринку є проблеми, пов'язані з логістикою та транспортуванням, переговорним процесом, умовами оплати, необхідністю державної підтримки. Поліпшення ситуації можливе лише завдяки великим спеціалізованим сільськогосподарським підприємствам, які вирощуватимуть та зберігатимуть продукцію за допомогою сучасних технологій, що дадуть змогу зменшувати собівартість, тим самим знизити ціни реалізації [7, с. 85–86]. Процес формування логістичних ланцюгів в організації регіональних продовольчих ринків України відбувається із залученням обслуговуючих кооперативів та потенціалу у логістичній діяльності агрохолдингів. Цей процес повинен носити комплексний характер і сприяти процесам реформування, враховувати інтереси всіх учасників цього ланцюга та мати соціальні наслідки (зниження цін на продовольчі товари).

Проведені емпіричні дослідження засвідчили низький ступінь інклюзивності корпоративних ЛЛАР (логістичні ланцюги аграрного ринку), через які реалізується понад 90% агропродукції в Україні. Завдання підвищення конкурентоспроможності інклюзивних ланцюгів аграрного ринку, на нашу думку, доцільно вирішувати одночасним поєднанням конструктивних заходів двох напрямів. Перший передбачає зміцнення конкурентоспроможності ринкових ланцюгів кооперативного типу шляхом стимулювання створення багатофункціональних СОК (сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи), орієнтованих на переробку сировини, виробництво та збут продукції з високою доданою вартістю. Указаний напрям передбачає підтримку та участь держави в розбудові кооперативних ЛЛАР. Змістом другого напрямку виступають становлення та розвиток оптимальних форм взаємодії сільськогосподарських кооперативів і стейкхолдерів, реалізація гнучкої політики залучення внутрішніх і зовнішніх стейкхолдерів до формування кооперативних ланцюгів, яка може забезпечити їм конкурентні переваги на аграрному ринку України [8, с. 53–54]. Удосконалення ефективності функціонування логістичних ланцюгів на мезорівні, а також механізмів та інструментів їх розбудови на регіональних продовольчих ринках повинно здійснюватися на базі передового світового досвіду і повинна бути покладена методика аналізу, яка оптимізує потокові процеси, а також оцінку ефективності прийнятих рішень. Обслуговуючі кооперативи дадуть змогу розширити кількість постачальників аграрної продукції та продовольства, покупців логістичних послуг, а також можливість їх швидкого вибору перетворює ланцюги постачання на мережі постачання. Це дасть змогу використовувати систему електронного бізнесу як систему інтеграції в електронному просторі бізнесу, споживачів та держави.

У структурах аграрного бізнесу є формування, які завдяки достатнім фінансовим можливостям, перш за все залученню капіталу з інших галузей, системно впроваджують передові інноваційні розробки. Це під-

приємства з вирощування зерна та технічних культур, свинарського, птахівничого напрямку, галузі овочівництва закритого ґрунту, що використовують сучасну техніку та новітні технології. Формування інфраструктури ринку інноваційної та інтелектуальної власності – один із важливих напрямів активізації загальнодержавної інноваційної політики. Пожвавлення маркетингових досліджень у цій сфері, проведення аукціонних торгів, діяльність інноваційних бірж мають сприяти стимулюванню й задоволенню попиту на об'єкти інтелектуальної власності [9, с. 4]. Для вирішення наявних проблем доцільне: створення маркетингових центрів дослідження певних секторів споживачів, розвиток мережі рекламних агенцій, транспортної інфраструктури універсальних і спеціалізованих ярмарків, виставок, що постійно функціонують, удосконалення статистичної системи, використання інноваційних технологій, Інтернет-технологій, розвиток електронної торгівлі, створення лізингових фондів, консультативних центрів, підтримка страхових компаній та ін. Це дасть змогу мінімізувати витрати на процесі руху товарів від виробництва до споживачів, забезпечити оптимізацію цін на продовольство, поліпшити постачання населення продуктами харчування.

Потреба в консультаційних послугах та наданні інформації для агровиробників надзвичайно висока. Практично 70% агровиробників незалежно від величини та організаційно-правової форми потребують такої підтримки. Відповідно до напрямів виробництва, інформаційної підтримки потребують 86% виробників тваринницької продукції. Частка реальних користувачів консультаційними послугами досить висока – 59%, Періодичність звернення за консультаційними послугами також висока – 50%. Дослідження доводить, що ринок консультаційних та, зокрема, дорадчих послуг виглядає доволі перспективним, зважаючи на існуючий попит [10, с. 83–84]. Забезпечення інноваційного розвитку регіонального продовольчого ринку має здійснюватися за активної участі у цьому процесі держави: надання податкових пільг, субсидій виробникам продовольства, компенсаційних платежів, стимулювання експорту сільськогосподарської продукції, контроль над раціональним використанням земельних ресурсів, підготовка кадрів та ін. На базі закладів вищої освіти слід формувати дорадчі служби, залучаючи при цьому заклади передвищої освіти, з урахуванням регіональних особливостей. Так, у Львівській області дорадчі служби слід формувати, використовуючи науковий потенціал Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького та Львівського національного аграрного університету, Інституту сільського господарства Карпатського регіону, які можуть надавати послуги сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам, аграрним підприємствам, фермерським господарствам, господарствам населення, використовуючи кадровий потенціал закладів передвищої освіти. Ці послуги стають наближеними до суб'єктів виробничо-комерційної діяльності і матимуть позитивний вплив на функціонування регіональних ринків продовольства. Аналогічно можна використовувати в Одеській та Миколаївській областях (Одеська національна академія харчових технологій, Одеський державний аграрний університет та Миколаївський національний аграрний університет).

Тобто в усіх регіонах України державне регулювання АПК повинно бути націлене на використання наукового потенціалу ЗВО, закладів передвищої освіти та наукових установ.

Україна має високий потенціал для виробництва сільськогосподарської продукції. У середньому на душу населення в Україні виробляється на рік зернових і зернобобових культур 423,3 кг, цукрових буряків – 280,1 кг, картоплі – 385,9 кг, м'яса всіх видів – 36,1 кг, молока всіх видів – 285,7 кг. Успішному веденню сільського господарства сприяють природно-кліматичні умови України. Проте рівень забезпечення населення країни продовольством є недостатнім. Про це можна судити за так званим Глобальним індексом продовольчої безпеки (Global Food Security Index). Цей індекс заснований на обліку 28 показників, до яких входять реальна доступність продуктів харчування, розмір утрат продовольства, витрати на наукові дослідження в галузі сільського господарства, рівень ВВП на душу населення та ін. Станом на 2017 р. Україна зі 109 країн за Глобальним індексом продовольчої безпеки займає 52-е місце. Для природних і соціальних умов України це дуже низький показник. До того ж він найнижчий серед інших європейських держав [11, с. 244–245].

Розвиток продовольчого ринку на рівні регіонів здійснюється адекватно соціально-економічному розвитку економіки та покликаний задовольнити потреби населення в продуктах харчування з різним рівнем доходів, підвищити якість життя та забезпечити продовольчу безпеку країни. Продовольча безпека є важливим структурним елементом економічної безпеки та визначається як обсяг виробленого продовольства на базі ресурсного потенціалу і виробничих потужностей, що дають змогу задовольнити попит споживачів у межах певних територій. Рівень продовольчої безпеки залежить від стану регіональних продовольчих ринків, ефективної діяльності їхніх суб'єктів господарювання, які є активними регуляторами в ланцюзі продовольчого забезпечення та характеризуються специфічністю і виконують як економічні, так і соціальні функції. Велике значення у забезпеченні позитивного та збалансованого розвитку продовольчого ринку має адекватна його умовам інфраструктура.

Сучасне сільське господарство світу внаслідок еволюційного розвитку є орієнтованим на використання екологічно чистих природних ресурсів (сонце, морська вода), передових інноваційних технологій розумного, позаґрунтового вирощення рослин і вертикального землеробства (на основі гідро-, аква- і аеропоніки), а також складних технологічних систем супутникової навігації, роботів, безпілотних літальних апаратів/дронів, 3D-друку продуктів харчування, Інтернету речей, блокчейну тощо. Прогнозується, що наступний етап еволюції сільського господарства буде заснований на всебічній роботизації агропродовольчого виробництва з використанням різноманітних форм штучного інтелекту [12, с. 60].

Важливим напрямом удосконалення торгівлі продовольчими товарами є електронна торгівля. Розвиток електронної торгівлі спирається на цифрові технології, що дає змогу впорядкувати систему взаємозв'язку між господарюючими суб'єктами у торгово-технологічному процесі. Перехід до цифрової економіки сприяє реалізації синергетичного ефекту основних факторів виробництва та інтелектуального капіталу. Рівень

цифровізації економіки залежить від стану таких параметрів, як: доступ до високошвидкісного Інтернету, розвиток людського капіталу, інтеграція цифрових технологій (використання бізнес-структурами онлайн-каналів продажів).

Механізм управління розвитком продовольчого ринку має спиратися на такі принципи: зниження диференціації регіонального розвитку, вільне переміщення економічних ресурсів, рівні правові умови для вільного провадження економічної діяльності. Механізм управління регіональним продовольчим ринком включає такі елементи: формування сприятливого клімату для підприємців, організаційно-методична та фінансово-майнова підтримка держави, система просування товарів на регіональні та міжнародні ринки, підготовка кваліфікованих кадрів, застосування інновацій та інших сучасних форм торгівлі та ін. Забезпечення гарантованого доступу населення до продовольства є основою забезпечення продовольчої безпеки країни та регіонів. Для забезпечення ефективності розвитку продовольчого ринку має бути розроблено державну інноваційну політику, спрямовану на забезпечення функціонування регіональних ринків продовольства.

Висновки. Інноваційний розвиток продовольчого ринку на рівні регіонів здійснюється адекватно соціально-економічному розвитку економіки та покликано задовольнити потреби населення з різним рівнем доходів у продуктах харчування, підвищити якість життя та забезпечити продовольчу безпеку країни. Забезпечення інноваційного розвитку регіонального продовольчого ринку має здійснюватися за активної участі у цьому процесі держави. Перехід до цифрової еконо-

міки сприяє реалізації синергетичного ефекту основних факторів виробництва та інтелектуального капіталу. Удосконалення ефективності функціонування логістичних ланцюгів на мезорівні, а також механізмів та інструментів їх розбудови на регіональних продовольчих ринках повинно здійснюватися на базі передового світового досвіду, і повинна бути покладена методика аналізу, яка оптимізує потокові процеси, а також оцінку ефективності прийнятих рішень. Обслуговуючі кооперативи дадуть змогу розширити кількість постачальників аграрної продукції та продовольства, покупців логістичних послуг, а також можливість їх швидкого вибору перетворює ланцюги постачання на мережі постачання. На базі закладів вищої освіти слід формувати дорадчі служби, залучаючи при цьому заклади передвищої освіти, з урахуванням регіональних особливостей. Це сприятиме створенню маркетингових центрів дослідження певних секторів споживачів, розвитку мережі рекламних агенцій, транспортної інфраструктури, універсальних і спеціалізованих ярмарків, виставок, що постійно функціонують, удосконаленню системи розподілу, використанню інноваційних технологій, Інтернет-технологій, розвитку електронної торгівлі, створенню лізингових фондів, консультативних центрів, підтримці страхових компаній та ін. Забезпечення стабільного розвитку продовольчого ринку та продовольчої безпеки має здійснюватися наданням податкових пільг, субсидій виробникам продовольства, компенсаційних платежів, стимулювання експорту сільськогосподарської продукції, здійснення контролю за раціональним використанням земельних ресурсів та ін.

Список використаних джерел:

1. Чан Сі Цо. Аналіз впливу факторів інноваційної активності підприємств агропромислового комплексу на стійкість їх економічного розвитку. *Економіка АПК*. 2021. № 1. С. 84–94.
2. Одішчов О.М. Формування інноваційно-інвестиційного механізму агропромислових кластерів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 12. С. 11–14.
3. Зверева К. Закриті продовольчі ринки – перекритий кисень фермерам. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/04/23/659717/> (дата звернення: 05.01.2022).
4. Олабоді О.В. Молочна промисловість : традиції та інновації. Вітчизняний та світовий досвід. Київ : Національний університет харчових технологій, 2018. 240 с.
5. Чапаровський В. Допомога молочній галузі – 5 кроків. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/738-yak-minimizuvati-negativni-naslidki-dlya-ukrayinskogo-apk-u-2020-rotsi> (дата звернення: 11.01.2022).
6. Герасименко А. Українське тваринництво: географія продажів, імпортери, обсяг експорту та виробництва. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/1166-ukrayinske-tvarinnitstvo-geografiya-prodajiv-importeri-obsyag-eksportu-ta-virobnitstva> (дата звернення: 10.01.2022).
7. Хамініч С.Ю., Гаєва А.О., Сокол П.М. Специфіка діяльності виробників сільськогосподарської продукції на національному аграрному ринку України *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 9. С. 83–86.
8. Нікішина О.В. Інклюзивний підхід до формування логістичних ланцюгів аграрного ринку України. *Економіка АПК*. 2020. № 1. С. 46–56.
9. Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2014. 517 с.
10. Бакун Ю.О., Корінець Р.Я. Аналіз особливостей ринкового попиту сільськогосподарських товаровиробників на дорадчі послуги в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 9. С. 72–85.
11. Ляшенко В.І., Прокопенко О.В., Омеляненко В.А. Інституціональна модель інноваційної економіки : колективна монографія. Київ : НАН України, Ін-т економіки пром-ті, 2019. 327 с.
12. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2018 році : аналітична довідка / Т.В. Писаренко та ін. Київ : УкрІНТЕІ, 2019. 80 с.
13. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 21 липня 2020 р. URL: <https://www.rada.gov.ua/ru/news/Novosti/Soobshcheniya/196330.html> (дата звернення: 11.01.2022).

References:

1. Chan Si Co (2021) Analiz vplyvu faktoriv innovacijnoji aktyvnosti pidpryjemstv aghropromyslovogho kompleksu na stijkistj jikh ekonomichnogho rozvytku [Analysis of the influence of factors of innovation activity of agro-industrial enterprises on the sustainability of their economic development]. *Economics of agro-industrial complex*, no 1, pp. 84–94.
2. Odincov O.M. (2012) Formuvannja innovacijno-investycijnogho mekhanizmu aghropromyslovykh klasteriv [Formation of innovation and investment mechanism of agro-industrial clusters]. *Investments: practice and experience*, no. 12, pp. 11–14.
3. Zakryti prodovoljchi rynky – perekrytyj kysenj fermeram [Closed food markets are blocked oxygen to farmers]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/04/23/659717/> (accessed 05 January, 2022).
4. Olabodi O.V. (2018) *Molochna promyslovistj: tradyciji ta innovaciji. Vitchyznjanyj ta svitovyj dosvid* [Dairy industry: traditions and innovations. Domestic and world experience]. Kyiv: National University of Food Technology. (in Ukrainian)
5. Dopomogha molochnij ghaluzi – 5 krokiv [Help the dairy industry – 5 steps]. Available at: <https://agropolit.com/spetsproekty/738-yak-minimizuvati-negativni-naslidki-dlya-ukrayinskogo-apk-u-2020-rotsi> (accessed 11 January, 2022).
6. Ukrajinsjke tvarynnyctvo: gheografija prodazhiv, importery, obsjagh eksportu ta vyrobnytva [Ukrainian livestock: geography of sales, importers, exports and production]. Available at: <https://kurkul.com/spetsproekty/1166-ukrayinske-tvarinnitstvo-geografija-prodajiv-importeri-obsyag-eksportu-ta-virobnitstva> (accessed 10 January, 2022).
7. Khaminich S.Ju., Ghajeva A.O., Sokol P.M. (2016) Specyfika dijajnosti vyrobnykiv siljsjkoghospodarsjkoji produkciji na nacionaljnomu aghrarnomu rynku Ukrajiny [The specifics of the activities of agricultural producers in the national agricultural market of Ukraine]. *Global and national economic problems. Mykolajiv National University named after V.O. Sukhomlinsky*, vol. 9, pp. 83–86.
8. Nikishyna O.V. (2020) Inkljuzyvnyj pidkhid do formuvannja loghistychnykh lancjughiv aghrarnogho rynku Ukrajiny [An inclusive approach to the formation of logistics chains in the agricultural market of Ukraine]. *Economics of agro-industrial complex*, no. 1, pp. 46–56.
9. Lupenko Ju.O., Malik M.J., Shpykuljak O.Gh. (2014) *Innovacijne zabezpechennja rozvytku siljsjkogho ghospodarstva Ukrajiny: problemy ta perspektyvy* [Innovative support of agricultural development of Ukraine: problems and prospects]. Kyiv: NNC «IAE». (in Ukrainian)
10. Bakun Ju. O., Korinec R.Ja. (2020) Analiz osoblyvostej ryknovogho popytu siljsjkoghospodarsjkykh tovarovyrobnykiv na doradchi poslughy v Ukrajini [Analysis of the peculiarities of market demand of agricultural producers for advisory services in Ukraine]. *Economics of agro-industrial complex*, no. 9, pp. 72–85.
11. Ljashenko V.I., Prokopenko O.V., Omeljanenko V.A. (2019) *Institucionaljna modelj innovacijnoji ekonomiky* [Institutional model of innovative economy]. Kyiv: NAS of Ukraine, Institute of Industrial Economics. (in Ukrainian)
12. Pysarenko T.V., Kvasha T.K. (2019) *Stan innovacijnoji dijajnosti ta dijajnosti u sferi transferu tekhnologij v Ukrajini u 2018 roci* [The state of innovation and technology transfer activities in Ukraine in 2018]. Kyiv: UkrINTEI. (in Ukrainian)
13. Zakon Ukrajiny "Pro siljsjkoghospodarsjku kooperaciju" 21 lypnja 2020 [Law of Ukraine "On Agricultural Cooperation" July 21, 2020]. Available at: <https://www.rada.gov.ua/ru/news/Novosty/Sobshchennyja/196330.html> (accessed 11 January, 2022).